

Харитонова Д. Д.,

кандидат філологічних наук,

викладач кафедри іноземної філології та перекладу

Київського національного торговельно-економічного університету

АКСІОЛОГІЧНІ ВИМІРИ ІНАВГУРАЦІЙНОЇ ПРОМОВИ В. ЗЕЛЕНСЬКОГО ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ГІПЕРКОНЦЕПТУ ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ

Анотація. Стаття присвячена вивченню аксіологічних характеристик і семантичного наповнення гіперконцепту ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ і здійснена на матеріалі інавгураційної промови чинного Президента України Володимира Зеленського. Цей гіперконцепт кваліфікується день як один із найважливіших концептів сучасного українського інституціонального політичного дискурсу. Гіперконцепт ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ в інституціональному політичному дискурсі постає як специфічний український світоглядний феномен, потужна ідеологема української соціально-політичної реальності. Він створює своєрідний ідеально-віртуальний простір існування для українців, окреслюючи норми і правила належної поведінки, притаманні західній моделі демократичного суспільства. Аксіологічний вимір гіперконцепту ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ представлений лише позитивними цінностями. Більше того, інавгураційна промова чинного Президента В. Зеленського засвідчила розгортання виключно соціально орієнтованих цінностей, таких як **єдність, щастя, патріотизм, рівність**. Серед них важливу нішу посідають **сімейні цінності**, що відображають причинно-наслідковий зв'язок дій поколінь і їх вплив на історичне майбутнє. **Єдність** же трактується з позиції народу як того, що є творцем й носієм національної ідеї. **Щастя** розгортається з позиції миру, як відсутність бід, війни, створені належні робочі місця та певні матеріальні блага. **Патріотизм** засвідчений як виразник ефективної, сильної, сміливої армії, а отже, і потужної держави. Натомість **рівність** постає у значенні прагнення до чесного життя, бути рівним перед законом і жити в нових реаліях. Проведений аналіз інавгураційної промови підтвердив часткову відсутність європейських цінностей і реалій народу України. І засвідчив той факт, що для українського суспільства вони є мрією та ідеалом, природним бажанням і мотивацією до кращого життя, чого можна досягнути лише радикальними змінами у структурі аксіологічного змісту держави, в якому діє константа «держави – для людей».

Ключові слова: оцінка, цінності, гіперконцепт, ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ, компонентний аналіз, контекстуальний аналіз.

Постановка проблеми. У сучасному мовознавстві важливе місце відводиться аксіологічній лінгвістиці, об'єктом вивчення якої є ціннісні системи, притаманні певній лінгвоспільноті. Дослідження цінностей завжди носить міждисциплінарний характер і висвітлюється в рамках філософії, соціології, психології тощо, оскільки лише із суб'єктивної позиції людини все в світі оцінюється в термінах *добре ↔ погано, позитивно ↔ негативно*.

Об'єктом цієї розвідки є політичний гіперконцепт ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ, що реалізує Володимир Зеленський в інавгураційній промові як жанру інституціонального політичного дискурсу.

Предметом дослідження виступає його аксіологічна структура, яка моделюється на основі опрацювання мовленнєвих реалізацій цього гіперконцепту.

Матеріал даної розвідки – інавгураційна промова Володимира Зеленського, з якою він виступав 20 травня 2019 року у Верховній Раді України.

Метою є вивчення гіперконцепту ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ як особливої для українців історико-культурної, а також духовної реалії.

Виклад основного матеріалу. На наш погляд, «цінності є продуктом суспільного (духовного та політичного) життя й досвіду людства. Їх динамічна природа має як спільні для всіх народів характеристики, так і відмінні. Із плином часу одні цінності стають визначальними, інші знецінюються» [1, с. 157].

Цінності можна трактувати в рамках 3 аспектів: філософського, психологічного, лінгвістичного. Філософське розуміння цінності пов'язане з буттям, що формує в людині різні бажання й прагнення [2]. Цінності у психології є мотиваційним і когнітивним досвідом, який детермінує процес пізнання людиною світу, регулює її поведінку в соціумі [3].

Лінгвістичний підхід визначає цінності як соціальні/соціально-психологічні ідеї та погляди, які поділяє народ і транслює в майбутнє; це те, що кваліфікується етнічним колективом як щось хороше й правильне та є символом наслідування [4, с. 108].

На думку М. Шелера, цінності – це «об'єктивні феномени, що визначають норми та оцінки людини й утворюють царство трансцендентальних надемпіричних сутностей, які знаходяться поза просторово-часовою реальністю» [5, р. 381]. Тож цінності не можуть бути знищеними людьми, адже існують незалежно від їхньої волі.

Наразі спроб класифікувати цінності у системному вимірі існує чимало. У лінгвістиці відомі класифікації цінностей, запропоновані А. Маслоу [6], Р. Колсом [7], Ю. Вешнинським [8], Ш. Шварцом і В. Білські [9] та іншими вченими.

А. Маслоу всі цінності розподіляє на вітальні, цінності безпеки, цінності любові й належності, визнання та самореалізації [6].

На думку Р. Колса, варто виділяти групи американських цінностей та групи цінностей, притаманних іншим країнам. До перших він зараховує особистий контроль над середовищем (Personal Control over the Environment), зміни

(Change), рівність (Equality), індивідуалізм/конфіденційність (Individualism/Privacy), надію лише на себе (Self-Help), конкуренцію (Competition), орієнтацію на майбутнє (Future Orientation), діяльність/орієнтацію на роботу (Action/Work Orientation), практичність/ефективність (Practicality/Efficiency) та інші. До іншої групи не-американських цінностей відносять: долю (Fate), традицію (Tradition), людські взаємини (Human Interaction), ієрархію/ранг/статус (Hierarchy/Rank/Status), добробут групи (Group's Welfare), орієнтацію на минуле (Past Orientation), орієнтацію на існування ("Being" Orientation), формальність (Formality), ідеалізм (Idealism), спірітуалізм/відчуженість (Spiritualism/Detachment) тощо [7, р. 7].

Згідно з класифікацією Ю. Вешнінського існує 13 типів цінностей: 1) державно-політичні, воєнно-силові, громадсько-правові (сила, безпека, справедливість);

2) історико-культурні (усе, що символізує зв'язок часу, культуру та історичну пам'ять, традиції);

3) комунітарні (цінності розчинення в колективі);

4) натуральні/природні (здоров'я, довголіття);

5) науково-когнітивні;

6) персоналістичні;

7) релігійно-конфесійні;

8) соціально-стратифікаційні;

9) художньо-естетичні;

10) урбаністичні;

11) економічні;

12) етичні;

13) етнічні (мова, фольклор, звичаї) [8].

Ш. Шварц і В. Білські виокремлюють цінності індивідуалістські й колективістські. До індивідуалістських входять влада (Power), досягнення (Achievement), гедонізм (Hedonism), насолода (Stimulation), саморозвиток (Self-direction). Універсалізм (Universalism), доброзичливість (Benevolence), традиція (Tradition), конформність (Conformity) та безпека (Security) належать до колективістських цінностей [9].

Однак окрему групу становлять політичні цінності, які притаманні певному політичному часу. Як зазначає Ю. Щербаківа, політичні цінності є своєрідним фільтром, «крізь який людина дивиться, аналізує події, ситуації, проблеми політичного життя» та виформовує під їх впливом свою політичну поведінку [10].

На думку Т. Лаврук, політичні цінності оформлюються у вигляді ідей і принципів, будучи вираженими своєрідними словесними формулами, в них різною мірою може бути закладений емоційний або ж образний компонент [11, с. 31].

До політичних цінностей традиційно зараховують демократію, свободу, рівність, плюралізм, індивідуалізм, лібералізм тощо [10, с. 33].

Виходячи з політичних реаліїв сьогодення, гіперконцепт ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ має потужну складову частину і може номінуватись як «ціннісний концепт» [12, с. 90], «тобто такого роду омовлений концепт, який здатний сполучатися з оцінними предикатами: так, для України ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ – це добре» [13, с. 80].

Через високий індекс абстрактності гіперконцепт ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ ми досліджуємо, залучаючи методи структурної семантики, а саме компонентний і контекстуальний аналіз.

В інавгураційній промові гіперконцепт ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ розкривається через призму сімейних цінностей: «І я дуже хочу, щоб у ваших кабінетах не було моїх зображень»

Бо Президент – не ікона, не ідол, Президент – це не портрет. Повісьте туди фотографії своїх дітей і перед кожним рішенням дивитися в очі їм. ... Відсьогодні кожен з нас несе відповідальність за країну, яку ми залишимо своїм дітям» [14]. В. Зеленський звертається до народу, залучаючи маніпулятивну стратегію театралізованого дійства, аби створити специфічну картину страху за свої вчинки та відповідальності за них перед майбутніми поколіннями, таким чином створюючи применшення значущості посади Президента.

Більше того, функціонування постаті Президента неможливе без єдності всіх громадян країни. Саме вони – народ – є творцями й носіями національної ідеї, традицій та досвіду незалежно від місця проживання: «Ми всі українці: не існує більших чи менших, правильних чи неправильних. Від Ужгорода до Луганська. Від Чернігова до Сімферополя. У Львові, Харкові, Донецьку, у Дніпрі й в Одесі – ми українці. І ми маємо бути єдині. Адже тільки тоді – ми сильні. І сьогодні я звертаюсь до всіх українців у світі. Нас 65 мільйонів... Я звертаюсь до всіх українців на планеті! Ви нам дуже потрібні. Усім, хто готовий будувати нову, сильну та успішну Україну, я з радістю надаю українське громадянство. Ви повинні їхати в Україну не в гості, а додому. Ми чекаємо на вас. Сувенірів з-за кордону не потрібно, привезіть, будь ласка, свої знання, досвід і ментальні цінності. Все це допоможе нам почати нову епоху» [14]. Як засвідчує фрагмент цитати, єдність є тою зв'язною ланкою між людьми, що забезпечить побудову кращого вектору розвитку держави. Залучення особових займенників *ми*, *нас* – *ви*, *нам* водночас створює імпліцитний ефект поділу на чужих та своїх: як тих, хто виїхав, і тих, хто залишився. Такий контраст нівелюється набутими і привезеними знаннями, досвідом і ментальними цінностями. А отже, може позитивно послугувати «початком нової епохи».

Ще однією важливою цінністю, яку визначає промовець, постає **патріотизм**, а саме патріотизм захисників, військовослужбовців, який є виразником ефективної, сильної, сміливої армії, а отже, потужної держави: «Там, на передовій, немає чвар і розбрату, там є сміливість і честь. І я хочу звернутися до наших захисників. Не буває сильної армії там, де влада не поважає людей, які щодня віддають життя за країну. Я зроблю все, щоб ви відчували повагу. Це гідне, а головне, стабільне фінансове забезпечення, ваші житлові умови, законні відпустки після виконання бойових завдань, відпочинок для вас і ваших родин. Потрібно не розповідати про стандарти НАТО, а творити ці стандарти» [14]. У зазначеному фрагменті В. Зеленський згадує стандарти НАТО як офіційні документи, на базі яких будуть відбуватися реформи у сфері воєнної політики країни та матеріального, фінансового забезпечення.

Проте все вищесказане в інавгураційній промові неможливе без гештальтного, колективного **щастя**, складовими частинами якого є мир, відсутність бід, війни, належні робочі місця та певні матеріальні блага: «І наше найперше завдання – припинення вогню на Донбасі. ... Безумовно, окрім війни, є ще багато бід, які роблять українців нещасливими. Це шокуючі тарифи, принизливі зарплати і пенсії, болючі ціни, неіснуючі робочі місця. Це медицина, про покращення якої говорять здебільшого ті, хто ніколи не лежав з дитиною у звичайній лікарні. Це міфічні українські дороги, які будуються та ремонтуються тільки у чийсь бурхливий уяві» [14]. Окреме місце відводиться медицині із натяком на її майбутнє реформування.

Ще однією цінністю гіперконцепту ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ постає **рівність**. Адже це прагнення до чесного життя – бути рівним перед законом і жити у нових реаліях: «*Ми збудуємо країну інших можливостей. Де всі рівні перед законом, де є чесні та прозорі правила гри. Одні для всіх. А для цього до влади повинні прийти люди, які будуть служити народу*» [14]. Будучи експліцитно реалізованою, **рівність** постає як гарантія однакових прав доступу до будь-чого незалежно від переконань, місця проживання, мовних ознак тощо, з одного боку. Однак з іншого, актуалізується через символ протиставлення тих людей, які зможуть створити умови рівності, й тих, хто цього не зробив, як відсилка до представників колишньої влади.

З огляду на це гіперконцепт ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ у розумінні В. Зеленського – це **мрія** будь-якого українця: «*Європейська країна починається з кожного. Ми обрали шлях до Європи, але Європа – не десь там. Європа ось тут (у голові – ред.). І коли вона буде ось тут – тоді вона з'явиться і ось тут – у всій Україні. І це – наша спільна мрія*» [14]. Як засвідчує фрагмент цитати, ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ не можна лише побудувати шляхом докорінних змін і перетворень у середні самої країни. Вона в першу чергу має зазнати трансформацій у ментальному світі кожного українця.

Висновки.

1. Гіперконцепт ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ – це масштабне світоглядне явище, яке визначає сучасну українську соціально-політичну реальність.

2. Розгортається гіперконцепт ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ у змістовому вимірі цінностей.

3. Аксиологічний вимір гіперконцепту ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ представлений лише позитивними цінностями. Інавгураційна промова чинного Президента В. Зеленського засвідчила розгортання виключно соціально орієнтованих цінностей: **єдність, щастя, патріотизм, рівність**. Серед них важливу нішу посідають **сімейні цінності**, що відображають причино-наслідковий зв'язок дій поколінь і їхній вплив на історичне майбутнє.

4. Проведений аналіз інавгураційної промови підтвердив часткову відсутність європейських цінностей у суспільстві України. І засвідчив той факт, що для українського народу вони є мрією та ідеалом кращого життя, в якому діє константа «*державна – для людей*».

Література:

1. Харитоновна Д.Д. Український політичний дискурс: когнітивно-семантичний та прагмакомунікативні виміри. Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2019. 212 с.
2. Философский энциклопедический словарь. URL : http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/3664/.
3. Лебедева, Н.М. Ценностно-мотивационная структура личности в русской культуре. *Психологический журнал*. Том 22, № 3 (2001). С. 26–36.
4. Стернин И.А. Лексическое значение слова в речи (коммуникативный аспект) : монография. Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1985. 138 с.
5. Scheler, M. Der Formalismus in der Ethik und die materiale Wertethik. Neuer Versuch der Grundlegung eines ethischen Personalismus. Bern : Francke, 1954, 1750.
6. Maslow A. H. A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*. 1950. P. 370–396.
7. Kohls R. L. The Values Americans Live by. Washington D. C.: Meridian House International, 1984. P. 1–8. URL : <https://careercenter.lehigh.edu/sites/careercenter.lehigh.edu/files/AmericanValues.pdf>.

8. Вешинский Ю.Г. Аксиология культурного пространства-времени (в границах постсоветского культурного пространства). *Мир психологии*. 2005. № 4. С. 226–235.
9. Schwartz Sh. Toward a Theory of the Universal Content and Structure of Values: Extensions and Cross-Cultural Replications. *Journal of Personality and Social Psychology*. Vol. 58, Issue 5. 1990. P. 878–891.
10. Щербак Ю. Цінності об'єднаної Європи : монографія. Київ : ВЦ «Академія», 2014. 208 с.
11. Лаврук Т.П. «Політичні цінності як стратегіями функціонування політичних пріоритетів». Панорама політологічних студій. *Науковий вісник Рівненського держ. гуманітарного ун-ту*. 2013. № 11. С. 29–37.
12. Черненко Г.А. Мовленнєвий вплив на ціннісні системи: діапазон імовірностей : монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бурого, 2018. 348 с.
13. Голубовська І.О., Харитоновна Д.Д. Європейськість у дзеркалі фреймового аналізу (на матеріалі промов українських політичних діячів). *Одеський лінгвістичний вісник*. 2019. № 13. С. 77–93.
14. Інавгураційна промова Президента України Володимира Зеленського. Президент України. Володимир Зеленський: офіційне інтернет-представництво. URL : <https://www.president.gov.ua/news/inavguracijna-promova-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelensk-55489>.

Kharytonova D. Axiological dimensions of V. Zelenskyy's inavguration speech through the prism of the hyperconcept of BELONGING TO EUROPE

Summary. The article is devoted to the study of axiological characteristics and semantic content of the hyperconcept BELONGING TO EUROPE and is based on the inaugural speech of the current President of Ukraine Volodymyr Zelenskyy. This hyperconcept qualifies today as one of the most important concepts of modern Ukrainian institutional political discourse. The hyperconcept of BELONGING TO EUROPE in institutional political discourse appears as a specific Ukrainian worldview phenomenon, a powerful ideology of Ukrainian social and political reality. It creates a kind of ideal-virtual space of existence for Ukrainians, outlining the norms and rules of proper behavior inherent in the Western model of democratic society. The axiological dimension of the hyperconcept BELONGING TO EUROPE is represented only by positive values. The inaugural speech of the current President V. Zelenskyy testified to the development of exclusively socially oriented values: **unity, happiness, patriotism, equality**. Among them, an important niche is occupied by **family values**, which reflect the cause-and-effect relationship of generations and their impact on the historical future. **Unity** is understood from the point of people's view who are the creators of the national idea. **Happiness** is interpreted from the standpoint of peace, as the absence of troubles, war, the creation of proper jobs and certain material goods. **Patriotism** is attested to as an expression of an effective, strong, courageous army and, consequently, a powerful state. Instead, **equality** appears in the sense of the desire to live honestly, to be equal, to have the same rights and to live in new reality. The analysis of the inaugural speech confirmed the partial absence of European values and realities in the society of Ukraine. And for the Ukrainian people they are a kind of dream, ideals, a natural desire and motivation for a better life, which can be achieved only by radical changes in the structure of the axiological content of the state, which has a constant “state – for the people”.

Key words: estimation, values, hyperconcept, BELONGING TO EUROPE, component analysis, contextual analysis.